

عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین در طبقه متوسط

مقدمه: خشونت نمادین نوعی از خشونت علیه زنان است که در آن خشونت از جنبه‌های آشکار و بدنی خارج شده و به صورت پنهان و نمادین درآمده است. از آنجا که پژوهشهای صورت گرفته در خصوص خشونت خانگی در داخل کشور عمدتاً به روش کمی انجام شده و به خشونت‌های مستقیم و آشکار می‌پردازد، نیاز به انجام پژوهش حاضر، وجود داشته است. مبانی حساسیت برانگیز نظری پژوهش حاضر بر اساس نظریه منابع، نظریه انتخاب عقلانی کلمن و خشونت نمادین بوردیو بوده است.

روش: پژوهش حاضر یک مطالعه کیفی به شیوه نظریه مبنایی است که حاصل ۱۵ مصاحبه عمیق در میان زنان تحصیل کرده در شهر مشهد است. یافته‌ها: ۲۰ مقوله اصلی و یک مقوله هسته از خلال کدگذاری داده‌ها در این پژوهش استخراج شد. مفهوم هسته «عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین» نامیده شد و مقولاتی مانند دخالت اطرافیان شوهر، جهت‌گیری سوگیرانه کنش زناشویی همسر، ناپایداری در هنجارهای زندگی زناشویی، دسترسی‌پذیری پشتیبان‌های مکمل، آگاهی‌یابی فزاینده زنان، همسان همسرگزینی اقتصادی - اجتماعی به‌عنوان شرایط علی؛ همچنین پایداری/تزلزل زندگی خانوادگی، فراز/ فرود منزلتی زنان در خانواده، تحدید/تزايد در سطح خشونت خانگی و آرامش/آشفته‌گی جو خانوادگی به‌عنوان شرایط پیامدی از داده‌های این پژوهش استخراج شدند.

بحث: برخورداری زنان طبقه متوسط از منابعی چون تحصیلات عمومی و دانشگاهی و دسترسی بهتر به منابع مالی، حمایت اجتماعی و مراجع قانونی موجب شده است تا پتانسیل و امکان اعمال خشونت به‌گونه‌ای آشکار و مستقیم توسط همسرانشان توان بروز نیابد، اما در معرض نوعی خشونت غیرملموس‌تر و پنهانی‌تر، قرار گیرند. در این میان نوعی مدیریت و بروز عاملیت زنانه در راستای زدودن و یا حداقل تعدیل خشونت نمادین در عرصه زندگی زناشویی به‌گونه‌ای هوشمندانه و به‌گونه‌ای که انعکاس رفتارهای مذکور کمترین هزینه را متوجه طرف مقابل کند، توسط زنان بروز می‌یابد.

۱- طاهره لطفی خاچکی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران،
(نویسنده مسئول)

<taherelotfi352@yahoo.com>

۲- مهدی کرمانی

دکتر جامعه‌شناس، گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

واژه‌های کلیدی:

خانواده، خشونت، خشونت نمادین، زنان، طبقه متوسط

تاریخ دریافت:

تاریخ پذیرش:

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

▶ 1- Tahere lotfi Khachaki

Ph.D. Student in Economic Sociology and Development, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. (Corresponding Author) <taherelotfi352@yahoo.com>

▶ 2- Mahdi kermani

Ph.D. in Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Literature and Humanities, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

Intorduction: Symbolic violence is a type of violence against women, in which violence has come out of the obvious and physical aspects and has become secret and symbolic.

Method: This study is a qualitative study based on the Grounded theory of 15 deep interviews among educated women in Mashhad city.

Findings: 20 main categories and one core category were extracted from data encoding in this study. The concept of "Women's agency in the face of symbolic violence" was called the core concept. And other categories include the involvement of husband's relatives, Subjective orientation of spouse's marital activity, Instability in norms of marriage life, Accessibility of Supplements, Accessibility of complementary supplements, Increasing awareness among women, Socio-economic equality as the causal condition; Also the persistence / shakiness of family life, the perpetuation / descent of women in the family, the level of domestic violence and the calm / confusion of the family environment As a consequence, data from this research were extracted.

Discussion: Middle-class women with resources such as public and university education, and better access to financial resources, social protection, and legal authority have made it impossible for their husbands to realize the potential for overt and direct violence. But a more subtle and covert form of violence is experienced by women. In the meantime, there is a kind of feminine management and agency in women, which is cleverly designed to eliminate or at least alleviate the symbolic violence in the field of married life, so that it minimizes costs for their husbands.

Keywords:

Deprivation, Ethnic identity, National identity, National solidarity, Social capital, Social solidarity

Received:

Accepted:

Extended abstract

Introduction: The family has two faces. A family may be like the paradise that encompasses the feelings of love and security, and family members love each other, care for each other, and get along with each other. However, a family can also have a dark side and it can be regarded as an environment prone to violence in the society. Violence in the family occurs both against women and men. But generally, violence against women in all over the world is more than violence against men. Nowadays, the idea that domestic violence is a private, family related, and individual matter or an inevitable reality is challenged. Domestic violence against women is one of the issues impacting the lives of many women in various social classes and sectors. The results of a survey show that 47% of women are exposed to violence during their childhood and 33% after marriage; it can be said 65% of married women are exposed to violence (Ozyurt & Deveci, 2011). Due to the fact that most of the research studies on domestic violence in Iran has been conducted quantitatively, and they mainly deal with direct and overt violence, there appears to be a need to conduct this qualitative research. The most sensitive theoretical foundations of the present study have been based on Coleman's Resource Theory, Rational Choice Theory, and Bourdieu's Symbolic Violence. Violence first is formed in the mind, and it is based on the cultural discourse of the community. In fact, the methods of violence should be sought within the physical-cultural structure of the community. Nowadays, due to cultural reasons physical violence has been less visible than before, psychological and verbal violence has always been hidden in the cultural structure of the society, and there have been many victims. Symbolic violence is a type of violence against women, in which violence comes out of the obvious and physical aspects and becomes furtive and symbolic. The present study seeks to understand the phenomenon of symbolic violence as a kind of violence that is more common among middle-class families because women in these classes have some resources that protect them from obvious aspects of violence. The perception of women against symbolic violence, the strategies they take in these violent situations, the conditions governing these strategies and perceptions, and ultimately, the probable outcomes are the ones that the study seeks to investigate.

Method: This research is a qualitative study based on the Grounded theory including 15 in-depth interviews among educated middle-class women in Mashhad. Data analysis is based on a systematic and continuous process of data comparison. The main technique of data analysis is coding, which takes place in a three-step process with three different forms. Coding is done (as the axis of analysis in basic theory) in three ways: open coding, axial coding, and selective coding. The researcher/s should constantly go back and forth through these three stages. Grounded theory constantly asks which of the phenomena are the main ones. Ultimately, the main phenomenon is named as the “main category”. In this study, informal interviews were used to reach concepts and categories first. After several initial interviews, interview questions were modified for the better measurement of the issue and the categories and implications of the interviews were followed up in subsequent interviews. The interviews continued until the researchers reached theoretical saturation (the data were similar and did not add anything new to our knowledge). The interviewees were women aged 20 to 35 who had university degrees and they were relatively from middle class. Questions were also related to family status, the challenges faced in marital life, violence, perception of violence, and how to deal with it.

Findings: The middle-class women who had undergraduate educational degrees, along with access to financial resources, social protection, and legal centers either in the form of kinship networks, or through employment or from formal institutions, were more often more than other kinds. They were subject to violence against symbolic violence by their wives. This kind of violence, like other forms of violence, does not reveal any obvious evidence. But the significant point is the dynamism of the ways that women face such violence, which is mainly to apply a conscious awareness of women’s subtleties, so that the reflection of the behaviors with the least cost from them is taken to the opposite side. In other words, in these cases, it could be seen that a kind of management and inclination to feminine to remove or at least moderate the symbolic violence in marital life. Twenty main categories and one core category were extracted from data encoding. The concept of “Women’s agency in the face of symbolic violence” was called the core concept. And other categories included the involvement of husband’s relatives, subjective

orientation of spouse's marital activity, instability in norms of marriage life, accessibility of supplements, accessibility of complementary supplements, increasing awareness among women, socio-economic equality as the causal condition; socio-cultural conditions of the global environment of the Iranian middle class and developments in the system of Iranian values and beliefs as the underlying conditions and cultural capital — social, working / financial conditions of women, economic status of family, which were considered as an interventional condition. Likewise, flexible exposure, neglect, fluid exposure, counteraction, and passive exposure as strategic conditions; and finally, the persistence / shakiness of family life, the perpetuation / descent of women in the family, the level of domestic violence and the calm / confusion of the family environment as a consequence, were finally extracted from the data.

Discussion: Middle-class women with resources such as public and university education, and better access to financial resources, social protection, and legal authority have made it impossible for their husbands to realize the potential for overt and direct violence. But a more subtle and covert form of violence is experienced by women. In the meantime, there is a kind of feminine management and agency in women, which is cleverly designed to eliminate or at least alleviate the symbolic violence in the field of married life, so that it minimizes the costs for their husbands.

Ethical Considerations:

Authors' contributions

.All authors contributed in producing of the research

Funding

In the present study, all expenses were borne by the authors and they did not have any sponsors.

Conflicts of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments:

In this article, all rights relating to references are cited and resources are carefully listed.

مقدمه

با وجود اینکه خانواده بر عشق و دوستی بین اعضای خود استوار است، نحوه سازمان‌یابی آن باعث تضاد می‌شود. خانواده مانند سایر سازمان‌های اجتماعی نظام قدرت است. یعنی قدرت به‌طور نابرابری بین زن و شوهر توزیع می‌شود و معمولاً مرد بر خانواده سلطه دارد. شدت عمیق بودن روابط نزدیکان امکان اختلاف و تضاد را پیش می‌آورد. برخی از خانواده‌ها تنش‌های اجتناب‌ناپذیری را که در جریان زندگی روزمره پیش می‌آید، برطرف می‌کنند. اما اختلاف در بعضی از خانواده‌ها به خشونت می‌کشد. هم مردان و هم زنان، قربانی خشونت همسران می‌شوند. با این همه، شواهد فراوان از جمله آخرین گزارش وزارت دادگستری آمریکا نشان می‌دهد که اکثر قربانیان خشونت در خانه زنان هستند (ایتزن و همکاران، ۲۰۱۷). با این وجود، خشونت خانگی همواره آشکار، فیزیکی و ثابت نیست. خشونت نمادین نوعی از خشونت است که جنبه آشکار ندارد و در آن از ضرب و جرح فیزیکی خبری نیست. یک ایما، اشاره، کنایه و... که می‌تواند حاوی پیامی خشونت‌آمیز برای طرف مقابل باشد، نوعی از خشونت نمادین تلقی می‌شود.

خشونت نمادین یک مفهوم ارزشمند است که بحث‌های متضاد در خصوص خشونت علیه زنان را برای ما افشا می‌کند. اینکه چگونه زنان در یک رابطه ناسالم باقی می‌مانند یا به شرایطی که منجر به سوءاستفاده دوباره از آنان می‌شود، باز می‌گردند. فهم خشونت نمادین همزمان با اشکال سنتی خشونت، مهم است، زیرا روش‌های جدیدی برای مفهوم‌سازی خشونت فراهم می‌کند و استراتژی‌های جدیدی را برای مقابله با این نوع خشونت می‌طلبد (تاپار بجورکت و همکاران، ۲۰۱۶). امروزه، اگرچه به دلایل فرهنگی، خشونت فیزیکی کمتر از گذشته به چشم می‌خورد، خشونت‌های روانی و کلامی همواره در ساختار فرهنگی جامعه پنهان مانده است و قربانیان زیادی می‌گیرند (کریمی، ۲۰۱۱).

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

نتایج یک نظرسنجی نشان می‌دهد که ۴۷ درصد از دختران در کودکی و ۳۳ درصد در هنگام ازدواج خود در معرض خشونت هستند و همراه با این نسبت، ۶۵ درصد از زنان متأهل نیز در معرض خشونت قرار می‌گیرند (اوزورت و دیویس^۱، ۲۰۱۱). در ایران آمارهای دقیقی از میزان خشونت‌ها نسبت به زنان، به‌خصوص خشونت‌هایی که آثار آشکار بدنی ندارند، دقیق نیست. زیرا یکی از ویژگی‌های خشونت علیه زنان در ایران، پنهان بودن آن‌ها از نظر خانواده‌ها و هم از نظر دولت است. زنان تا آنجا که امکان دارد سکوت می‌کنند و اعتراضی نمی‌کنند (علی‌وردی‌ها و همکاران، ۲۰۱۱). پژوهش امین و همکاران (۲۰۱۹) نشان می‌دهد که از منظر زنان متقاضی طلاق، خشونت (در اشکال مختلف) مهم‌ترین عاملی است که آنها را برای دادخواست طلاق مصمم کرده است. علاوه بر این، اگرچه پژوهش‌های انجام شده درباره خشونت خانگی علیه زنان در سالهای اخیر در ایران بسیار زیاد است، اما پژوهش‌های کیفی در موضوع خشونت خانگی در ایران کافی نیست (کیانی، ۲۰۱۴). این امر در خصوص خشونت نمادین بسیار بیشتر به چشم می‌خورد. چنین امری، ضرورت انجام پژوهش در این زمینه را دوچندان می‌کند.

خشونت نمادین با توجه به ویژگی پنهان و غیرمستقیم خود، موجب بروز روحیه پوچی یا خودنابودسازی، گریز از مشارکت اجتماعی و اضطراب در زنان می‌شود (سهراب‌زاده و منصوریان راوندی، ۲۰۱۷). بدین‌منظور پژوهش حاضر در صدد فهم پدیده خشونت نمادین به‌عنوان نوعی از خشونت است که در طبقات متوسط بیشتر به چشم می‌خورد زیرا در این طبقات زنان از میزانی از منابع برخوردار هستند که از آنان در مقابل جنبه‌های آشکار خشونت محافظت می‌کند. ادراک زنان از خشونت نمادین، راهبردهای مواجهه آنها با این خشونت‌ها، شرایط حاکم بر این راهبردها و ادراکات و نهایتاً پیامدهای محتمل آن، مواردی هستند که این پژوهش به دنبال بررسی آنها است. بدین‌منظور زنان تحصیل‌کرده طبقه متوسط در شهر مشهد، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

1. Ozyurt and Deveci

پیشینه تجربی

اکثر پژوهشهای صورت گرفته در ایران در حوزه خشونت علیه زنان، تحقیقات کمی است (علیوردی نیا و همکاران، ۲۰۱۱؛ محمدی و میرزایی، ۲۰۱۲؛ حمیدی و همکاران، ۲۰۱۱؛ خاقانی فرد، ۲۰۰۱)؛ و پژوهشهای معدودی به شیوه کیفی به بررسی این نوع خشونت پرداخته‌اند که برخی از آنها در ادامه آورده شده‌اند. اما نکته مهم پرداخت عموما حاشیه‌ای به خشونت نمادین در پژوهشهای صورت گرفته است. در پژوهشهای خارجی نیز در زمینه خشونت خانگی مجموعه‌ای از تحقیقات کمی (تجدن و تونس، ۱۹۹۸؛ دنتا^۱ و همکاران، ۲۰۱۶؛ یانت و کاریا^۲، ۲۰۰۶)، و تحقیقات کیفی (ویساریا^۳، ۲۰۰۰؛ سیمانز^۴ و همکاران، ۲۰۰۷)، صورت گرفته است که توجه به رویکرد بوردیو در ارتباط با خشونت نمادین که در پژوهش حاضر هم به‌عنوان مبانی نظری حساسیت برانگیز در نظر گرفته شده، بارز بوده است. بر طبق پژوهش بگرضایی و همکاران (۲۰۱۹) بر روی زنان ۵۰-۱۵ ساله شهر ایلام، خشونت روانی-عاطفی و خشونت اقتصادی در بین انواع خشونت تجربه شده در میان این زنان شایع‌تر بودند و میزان قدرت زن در ساختار خانواده یکی از تبیین کننده‌های خشونت علیه زنان در خانواده است. سهراب زاده و منصوریان راوندی (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «تجربه زیسته زنان از خشونت کلامی در خانواده (مطالعه موردی: زنان شهر کاشان)» با مصاحبه با زنان مراجعه کننده به مراکز مشاوره کاشان، به این نتیجه رسیدند که سیستم اجتماعی شدن نامناسب، تبعیض و نابرابری جنسیتی، ضعف قوانین، ارزشهای مردسالاری و یادگیری اجتماعی از عوامل مهم و مؤثر بر بروز خشونت کلامی بوده اند. ابراهیمی پور (۲۰۱۱) نیز در پژوهشی به بررسی خشونت نمادین به‌عنوان مهمترین نوع خشونت در خانواده پرداخته است. این پژوهش که با رویکردی تحلیلی به بررسی متون دینی پرداخته،

1. Tjaden and Thoennes
4. Visaria

2. Donta
5. Seamans

3. Yount and Carrera

تحمیل کار در منزل و قبح طلب اجرت در موارد مشروع را از وجوه خشونت نمادین دانسته است. صادقی فسایی (۲۰۱۰) در پژوهش خود با عنوان «خشونت خانگی و استراتژیهای زنان در مواجهه با آن»، نشان داد بسیاری از زنان به علت خصوصی پنداشتن موضوع، به دنبال راه‌های ساختاری برای مقابله با آن نیستند؛ لذا با استراتژیهای فردی با خشونت علیه خود برخورد می‌کنند و اتخاذ هر نوع استراتژی به عواملی همچون سن، طبقه، سطح تحصیلات، استقلال مالی و شغلی و برخورداری از حمایت‌های خانوادگی و قانونی و نوع خشونت و جدیت آن بستگی دارد.

بهاتاچاریا^۱ (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان «خشونت نمادین و سوگیری شناختی: دست دومی جنس زنان در طبقه متوسط درهند» در ایالت آسام^۲ هند انجام داده است. این تحقیق از مفهوم «خشونت نمادین» بوردیو برای نمایش بازتولید روابط جنسیتی نابرابر در جامعه آسام استفاده می‌کند. یافته‌های حاصل از مصاحبه نشان داد که فرآیند ظریف اجتماعی کردن و ارزشهای فرهنگی که از روابط قدرت پدرسالارانه متأثر می‌شود، در جامعه آسامی چنان عمیق تثبیت شده‌است که زنان تحصیل کرده طبقه متوسط، همچنان تحت تأثیر خشونت نمادین قرار می‌گیرند. تاپاربیجورکت^۳ و همکاران (۲۰۱۶) نیز، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی خشونت نمادین روزانه: همدستی، مدارا، رضایت و شراکت» در کشور سوئد، از مفاهیم بوردیو مانند همدستی، مدارا، رضایت و شراکت برای نشان دادن چگونگی تسلط و خشونت در تعاملات روزانه و اعمال اجتماعی بهره گرفته‌اند. نتایج این پژوهش به پذیرش ظاهری سلطه و قدرت مردانه توسط زنان و همدستی زنان در قربانی شدنشان اشاره کرده است. شیو و تینگ^۴ (۲۰۰۸)، که در مطالعه خود، به پیمایشی در میان بیش از چهار هزار زن ۱۵-۴۹ ساله در افریقای جنوبی پرداختند به این نتیجه رسیدند که نبود توازن در دسترسی

1. Bhattacharyya
3. Thapar-Björkert

2. Assamese
4. Choi and Ting

به منابع و توزیع قدرت میان همسران، منجر به خشونت می‌شود. با وجود آنکه هر یک از پژوهش‌های بررسی شده فوق، دارای نتایج مهم و راهگشایی هستند و مرور آنها در زمینه موضوع تحقیق، روشنگر پژوهش حاضر بوده است، اما باید گفت که در پژوهش حاضر با در نظر گرفتن عاملیت زنان در مواجهه با خشونت نمادین صورت گرفته بر علیه آنها، زنان به‌عنوان موجودات منفعلی که مورد خشونت قرار گرفته‌اند، دیده نمی‌شوند، بلکه به عاملیت آنان و مواجهه آنان با خشونتهایی که به‌صورت نمادین و غیرمستقیم صورت گرفته توجه ویژه‌ای می‌شود.

مبانی نظری

هدف از مبانی نظری در این قسمت، افزایش حساسیت‌زایی است. یکی از نظریه‌های حساسیت‌برانگیز در پژوهش حاضر، نظریه منابع است. نظریه منابع یکی از اولین نظریه‌هایی است که ویلیام گود در مورد خشونت خانوادگی مطرح کرد. برپایه این نظریه نظام خانواده مانند هر نظام یا واحد اجتماعی دیگری دارای نظامی اقتداری است و هر کس که به منابع مهم خانواده بیشتر از دیگران دسترسی داشته باشد، می‌تواند سایر اعضا را به فعالیت در جهت امیال خود وادارد. گود معتقد است که افراد بسیار قدرتمند خانواده کمتر از دیگران به اعمال قدرت از طریق خشونت متوسل می‌شوند، زیرا منابع متعددی در اختیار دارند که از طریق آنها قادر به اعمال قدرت هستند. اما در میان افرادی که دارای ضعف اقتصادی-اجتماعی هستند، تنها منبع قدرت زور بدنی و استفاده از آن است (اعزازی، ۲۰۰۱). بنابراین می‌توان در طبقات پایین‌تر شاهد خشونتهای فیزیکی بود، اما در طبقات متوسط خشونت در حالت نمادین را مشاهده کرد.

از دیگر نظریات حساسیت‌برانگیز نظریه انتخاب عقلانی کلمن است. کلمن (۱۹۹۸) در نظریه انتخاب عقلانی معتقد است که در برخی موقعیتها استفاده از مفهوم عقلانیت که در

اقتصاد به‌کار می‌رود، ضروری است. مفهومی که اساس کنشگر عقلانی را در نظریه اقتصادی تشکیل می‌دهد. این مفهوم بر پایه اندیشه کنشهای مختلف (یا در بعضی موارد، کالاهای مختلف) استوار است که فایده معینی برای کنشگر دارد و همراه با یک اصل کنش است که می‌توان آن را اینگونه بیان کرد که کنشگر، کنشی را انتخاب می‌کند که حداکثر فایده را نصیب او سازد. به‌نظر می‌رسد کنش متقابل افراد، به پدیده‌ای نوظهور در سطح نظام منجر شود، که این پدیده از سوی افراد، نه مورد نظر است و نه پیش‌بینی می‌شود (کلمن، ۱۹۹۸).

نظریات بوردیو^۱ یکی دیگر از نظریات حساسیت‌برانگیز در پژوهش حاضر است. جامعه‌شناسی بوردیو از این ظرفیت برخوردار است که چارچوبی نظری را برای بازسازی جامعه‌شناسی بنیادین با گنجاندن جنسیت به‌عنوان یک مفهوم مرکزی ارائه دهد (کرایس، ۱۹۹۳). در ارتباط با خشونت نمادین طبق نظریه بوردیو سلسله مراتب یا اشکال گوناگون نابرابریهای اجتماعی در جامعه امروز، بیش از آنکه ناشی از مناسبات مربوط به اعمال قدرت باشند از اشکال و مناسبات نمادین سلطه نشأت می‌گیرند. او به حاصل این نوع سلطه، یعنی خشونت نمادین اشاره می‌کند. در واقع مضمون خشونت نمادین نتیجه پیامد فهم بوردیو از زبان است. بوردیو زبان را ابزار قدرت و کنش می‌داند. در دیدگاه بوردیو این مفهوم با مفهوم سرمایه نمادین پیوند کاملی دارد. در واقع خشونت یا قدرت نمادین صرفاً یک پتانسیل و امکان اعمال قدرت یا خشونت است. اما همین امکان سبب می‌شود که افراد به‌شدت رفتارهای خود را کنترل کرده و خود را با منشاء بروز آن خشونت هماهنگ کنند. خشونت نمادین بیشتر از طریق درونی کردن نظام سلطه انجام می‌گیرد که در آن کسی که اعمال سلطه می‌کند و کسی که زیر سلطه قرار دارد هر دو ممکن است به‌صورتی ناخودآگاه نظام سلطه را چنان درونی کنند که به‌صورت خودکار در حرکات روزمره، در انتخابها و در تمام ابعاد زندگی‌شان آن را تولید و بازتولید کنند (گرنفل، ۲۰۰۹). بوردیو خشونت نمادین را مبارزه

1. Bourdieu

بر سر تصاحب نشانه‌های تشخیص آوری می‌داند که بر سر حفظ یا سرنگون کردن جایگاه وجود دارند. این مفهوم در نزد بوردیو با مفهوم سرمایه نمادین پیوند بسیاری دارد. خشونت نمادین می‌تواند به صورت درونی شده توسط سلطه‌گر اعمال و توسط سلطه‌پذیر نیز به همین شکل پذیرفته شود (بوردیو، ۲۰۰۱).

در ارتباط با طبقه متوسط نیز، از نظر بوردیو (۱۹۸۴)، طبقه اجتماعی عبارت است از مجموعه خانواده‌هایی که از نظر برخورداری از سرمایه اقتصادی (مستغلات، اموال منقول و ثابت)، یا سرمایه نمادین (قدرت استخدام دیگران و استفاده از حاصل کار مستخدمین به نفع خود یا دیگری) و یا سرمایه فرهنگی (مدارک تخصصی و رسمی) وضع مشترکی دارند. همان‌طور که می‌بینیم، بوردیو مانند مارکس و یا حتی وبر، تنها به بعد اقتصادی طبقه توجه نمی‌کند، بلکه به سرمایه نمادین و سرمایه فرهنگی نیز توجه می‌کند. در کشور ایران نیز طبقات تنها اقتصادی نیستند و بحث منزلت و تحصیلات و غیره به شدت پررنگ است. اهمیت تحصیلات از این نظر است که می‌تواند به افراد سلیقه، ادب و شیوه‌هایی را بیاموزد و منزلت آنها را که پیش از این تنها به وسیله عادت‌واره‌های خانوادگی کسب می‌شد، افزایش دهد. از آنجایی که عادت‌واره اولیه فرد در طی زندگی اش به عادت‌واره‌های ثانویه اش پیوند می‌خورد، باید به اهمیت بسیار زیاد عادت‌واره تحصیلی اشاره کرد که به عقیده بوردیو در قاعده کلی جایگزین عادت‌واره خانوادگی می‌شود و از آن پیشی می‌گیرد. از نظر بوردیو انتخاب فرد در مصارف فرهنگی (که خود حاصل ترجیحات و علائق متمایز فرهنگی است)، از بهره‌مندی او از سرمایه فرهنگی نشأت می‌گیرد. بدین ترتیب استفاده از موسیقی، سینما، تئاتر و غیره در این حیطه قرار می‌گیرند.

روش

این پژوهش به روش نظریه مبنایی و با ابزار مصاحبه صورت پذیرفته است. اگر هدف، درک محیطی باشد که شناخت کمتری از آن وجود دارد یا در گذشته چندان به وضوح بررسی نشده است، استفاده از روش نظریه مبنایی در این زمینه سودمند است (مورز و ریچارد^۱، ۲۰۰۲). تحلیل داده‌ها در نظریه مبنایی طی فرایندی منظم و در عین حال مداوم از مقایسه داده‌ها^۲ صورت می‌گیرد. فن اصلی تجزیه و تحلیل داده‌ها در این روش کدگذاری است که طی فرایندی سه مرحله‌ای و با سه شکل مختلف صورت می‌گیرد (استوار ناماچی^۳، ۲۰۰۶). کدگذاری^۴ (به‌عنوان محور تحلیل در نظریه مبنایی) به سه شیوه است: کدگذاری باز^۵، کدگذاری محوری^۶ و کدگذاری انتخابی^۷ (اشتراوس و کوربین^۸، ۱۹۹۴). که محقق در جریان کار باید دائماً در این سه مرحله در حال رفت و برگشت باشد. گراندتئوری به‌طور مداوم این پرسش را مطرح می‌کند که کدام پدیده‌ها اصلی هستند. در نهایت پدیده اصلی به‌عنوان «مقوله اصلی» نامگذاری می‌شود (فلیک و همکاران، ۲۰۰۴). در این پژوهش، نمونه‌گیری به شیوه نمونه‌گیری نظری است. نمونه‌گیری می‌تواند شامل اشخاص، مکانها و شرایط و موقعیتها باشد. این امر، بزرگترین فرصت را برای جمع‌آوری داده‌های مناسب در مورد پدیده مورد بررسی آماده می‌سازد. همچنین نظریه مبنایی، برخلاف روشهای کمی همچون پیمایش، حجم نمونه از قبل تعیین نشده بلکه نمونه‌گیری زمانی به پایان می‌رسد که تحقیق به حالت اشباع رسیده باشد (جارون و همکاران، ۲۰۰۶). بنابراین افراد، شرایط و مدارک مختلف انتخاب می‌شوند تا اطلاعات به‌دست آمده، تمام طیفهای مربوط به پرسشهای تحقیق را دربر گیرد. سپس اطلاعاتی جستجو خواهد شد که بخشهایی از تئوری در حال ایجاد و گسترش را تثبیت کرده و یا اصلاح کند (فلیک و همکاران، ۲۰۰۴).

1. mores and Richard
3. Ostovar Namaghi
6. Axial Coding

2. Constant Comparative Data Analysis
4. Coding
5. Open Coding
7. Selective Coding
8. Strauss and Corbin

این پژوهش در شهر مشهد و بر اساس ۱۵ مصاحبه در میان زنان، تنظیم شده است. در پژوهش حاضر در ابتدا برای دستیابی به مفاهیم و مقوله‌ها از مصاحبه‌های غیررسمی استفاده شد. پس از چند مصاحبه اولیه جرح و تعدیلهایی در پرسشهای مصاحبه برای بهتر سنجیدن موضوع پژوهش صورت پذیرفت و مقولات و مفاهیم حاصل از مصاحبه‌ها، در مصاحبه‌های بعدی پیگیری شد. ملاکهای انتخاب نمونه شامل زن بودن، تحصیلکرده بودن، متأهل بودن، گذشت حداقل ۳ ماه از ازدواج و زندگی در زیر یک سقف بوده است. مصاحبه با زنانی صورت پذیرفت که در زمینه موضوع تحت بررسی یا جنبه‌هایی از آن دارای شناخت مناسب و نسبتاً کافی بودند. این مصاحبه‌ها تا زمانی که به اشباع نظری رسیدیم (داده‌ها مشابه شده و چیز جدیدی بر دانش ما نمی‌افزود) ادامه پیدا کرد. سئوالات نیز در ارتباط با وضعیت خانوادگی، چالشهایی که زنان در زندگی زناشویی با آن مواجه هستند، نحوه خشونت‌ها، ادراک خشونت، نحوه مواجهه و ... بوده است. از آنجا که نرم‌افزارهای کامپیوتری می‌توانند در بیرون کشیدن نظم از توده عظیم یادداشتهای میدانی و کدها و مفاهیم موجود در یادداشتهای تحلیلی به محققان کمک کند (اشتراوس و کوربین، ۱۹۹۴)، اطلاعات به دست آمده در نرم‌افزار Maxqda مورد تحلیل قرار گرفت و طی سه مرحله کدگذاریهای باز، محوری و انتخابی، مقوله اصلی کشف شد. لازم به ذکر است در این پژوهش ضمن تلاش لازم برای اطمینان از تعداد مصاحبه‌ها، برای رسیدن به اشباع نظری تلاش شده است تا به وسیله شیوه اعتبار از طریق اعضاء و پرسیدن نظر شرکت‌کنندگان درباره اعتبار یافته‌ها و تفسیرهای به عمل آمده توسط محقق، بر اعتبار پژوهش افزوده شود. بدین منظور، پس از اتمام هر مصاحبه، یافته‌های حاصل از مصاحبه، به سمع و نظر مصاحبه‌شوندگان رسیده و با نظرات آنها مطابقت داده شد.

افزودنی است که مدت زمان انجام مصاحبه‌ها ۲ تا ۳ ساعت بوده است و مصاحبه‌ها در محیط دانشگاه محل تحصیل پاسخگو و یا منزل پاسخگو (بنا بر انتخاب پاسخگو) صورت

پذیرفت. پیش از آغاز مصاحبه پاسخگویان رضایت خود را از انجام مصاحبه به صورت شفاهی اعلام می‌کردند. به تمامی مصاحبه‌شوندگان این اطمینان داده شد که اطلاعات شناسایی آنان محرمانه باقی خواهد ماند. همچنین با کسب اجازه از پاسخگو، ضبط صدای مصاحبه‌ها صورت می‌پذیرفت و در موارد معدودی که مخالفت در این زمینه ابراز می‌شد، مصاحبه‌ها همزمان یادداشت می‌شد.

یافته‌ها

جدول (۱) نشان‌دهنده مشخصات مصاحبه‌شوندگان است. مصاحبه‌شوندگان زنان ۲۰ تا ۳۵ ساله با میانگین سنی ۲۸.۹ سال بودند. تمامی آنان دارای تحصیلات دانشگاهی بودند. حداقل تحصیلات در میان آنها دانشجوی کارشناسی و بیشترین آن دکتری بود. ۴۶.۶ درصد از مصاحبه‌شوندگان کارشناسی و یا دانشجوی کارشناسی بوده‌اند. ۲۰.۰ درصد از آنها دانشجوی کارشناسی ارشد یا کارشناسی ارشد و ۳۳.۳ درصد از مصاحبه‌شوندگان دکتری و یا دانشجوی دکتری بوده‌اند. حداقل ۴ ماه و حداکثر ۸ سال از زمان ازدواج این مصاحبه‌شوندگان گذشته بود. میانگین این زمان تقریباً ۳ سال بود. تعداد فرزندان مصاحبه‌شوندگان از ۰ تا ۱ فرزند بوده است و ۳۳.۳ درصد از مصاحبه‌شوندگان شاغل بوده‌اند. لازم به ذکر است این زنان از نظر طبقاتی تقریباً در سطح متوسطی قرار داشتند. وضعیت طبقاتی این افراد با توجه به درآمد، داراییهای مادی، تحصیلات و شغل به دست آمد. همچنین این موارد در خصوص پدر (خانواده پدری) و همسرشان (خانواده فعلی) نیز در نظر گرفته شد.

جدول (۱) مشخصات مشارکت کنندگان

ردیف	نام	سن	تحصیلات	مدت زمانی که از ازدواج گذشته	تعداد فرزند	وضعیت اشتغال
۱	مینا	۳۰	لیسانس	۴ ماه	۰	شاغل
۲	سمانه	۳۵	دانشجوی دکتری	۸ سال	۰	خانه دار
۳	سارا	۳۱	دکتری	۱ سال و نیم	۰	خانه دار
۴	زهره	۳۵	دانشجوی کارشناسی ارشد	۲ سال و نیم	۰	خانه دار
۵	مهین	۲۶	دانشجوی دکتری	۵ سال	۰	خانه دار
۶	مریم	۲۸	دانشجوی دکتری	۶ ماه	۰	شاغل
۷	نرگس	۲۲	لیسانس	۱ سال	۰	خانه دار
۸	راحله	۲۵	دانشجوی کارشناسی	۳ سال	۰	خانه دار
۹	محبوبه	۲۰	لیسانس	۳ سال و ۹ ماه	۰	خانه دار
۱۰	کیمیا	۲۲	دانشجوی کارشناسی	۸ ماه	۰	خانه دار
۱۱	شیمیا	۳۲	لیسانس	۴ سال و نیم	۱	خانه دار
۱۲	آتنا	۳۴	کارشناسی ارشد	۲ سال	۰	خانه دار
۱۳	شیرین	۳۲	کارشناسی ارشد	۸ ماه	۰	شاغل
۱۴	منیژه	۳۲	دانشجوی دکتری	۸ سال	۱	شاغل
۱۵	غزاله	۳۰	لیسانس	۳ سال	۰	شاغل

این تحقیق برخی از معانی مورد نظر زنان در مواجهه با خشونت نمادین در طبقه متوسط را شناسایی کرده است. در جریان تحلیل و کدگذاری داده‌های اثر که از ۱۵ مصاحبه به دست آمده است، ۵۴ مفهوم (زیرمقوله) استخراج شد که در قالب ۲۰ مقوله‌ی اصلی قرار گرفتند. لازم به ذکر است «عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین» به‌عنوان عامل هسته انتخاب شده است. همچنین در هر قسمت جدول معینی برای روشن‌تر شدن نسبت مفاهیم و مقولات استخراج شده ارائه شده است. جدول (۲) شرایط زمینه‌ای، جدول (۳) شرایط علی، جدول (۴) راهبردها، جدول (۵) شرایط مداخله‌ای، و جدول (۶) پیامدها را نشان می‌دهد.

پدیده مرکزی: عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین

زنان قشر متوسط که اغلب از حدی تحصیلات عمومی و دانشگاهی برخوردارند و در کنار آن دسترس‌های متنوعی به منابع مالی، حمایت اجتماعی، مراکز قانونی چه در قالب شبکه‌های خویشاوندی، چه از طریق اشتغال و چه از جانب مراجع و نهادهای رسمی دارند، در بیشتر مواقع بیش از هر نوعی از خشونت در برابر خشونت‌های نمادین از جانب همسرانشان قرار می‌گیرند. اینگونه از خشونت‌ورزی کاراییهایی دارد؛ از جمله آنکه مانند سایر اشکال خشونت شواهد قابل استناد به‌جا نمی‌گذارد و همچنین ماهیتی اعتباری و گاهی منزلت‌بخش از دید طرف اعمال‌کننده خشونت دارد. اما نکته قابل توجه پویایی شیوه‌های مواجهه با چنین خشونت‌هایی از جانب زنان است که بیشتر در راستای اعمال نوعی هوشمندی آگاهانه و آکنده از ظرافت‌های زنانه است؛ به‌طوری که انعکاس رفتارهای مذکور با کمترین هزینه از سوی ایشان متوجه طرف مقابل شود. به‌عبارت‌دیگر در این‌گونه موارد می‌توان شاهد نوعی مدیریت و بروز عاملیت زنانه در راستای زدودن و یا حداقل تعدیل خشونت نمادین در عرصه زندگی زناشویی بود.

شرایط زمینه‌ای

۱. شرایط فرهنگی - اجتماعی زیست‌جهان قشر متوسط ایرانی: قشر متوسط ایرانی در شرایط اجتماعی - فرهنگی ویژه‌ای زندگی می‌کند. چالشهای ارتباط در فضای مجازی وارد خانواده‌ها شده‌است و نوع ارتباطات زن و مرد را تحت تأثیر قرار داده است و گاه بحث‌وجدهایی ناشی از این نوع جدید ارتباطات، فضای خانواده را متشنج کرده است. این شرایط نوظهور در درک زنان جوان از خشونت و شیوه‌های مواجهه با آن تأثیرگذار است. کیمیا، ۲۲ ساله در ارتباط با تأثیر فضای مجازی در چالش با همسرش، می‌گوید:

«تو دنیای واقعی خیلی کمتر بحث می‌کنیم. حرمتها شکسته نمی‌شه. بهتر همو می‌فهمیم. ولی تو فضای مجازی اصلاً تحت هیچ عنوان نمی‌تونیم همو درک کنیم. شاید بی‌احترامی هم بشه، یا حرمتایی شکسته شه. خیلی بوده... مثلاً می‌گم چرا جواب منو تو پیام دیر می‌دی، ولی می‌ری همون لحظه تو گروه خانوادگی تون پست می‌ذاری. مگه اونا مهم‌ترین؟ اون می‌گه من همینم که هستم، می‌خوای بخواه، نمی‌خوای نخواه»
زهره، ۳۵ ساله، دانشجو، که چندین ماه از سال را دور از همسرش، در خوابگاه دانشجویی به سر می‌برد در این رابطه می‌گوید:

«یه بار ازم ناراحت شد دو روز می‌دیدم آنلاین می‌شه ولی بم پیام نمی‌داد. پیاممو می‌خوند، ولی جواب نمی‌داد. زنگم که هیچی»

۲. تحولات در نظام باورها و ارزشهای ایرانیان: سپری شدن کودکی اغلب مصاحبه‌شوندگان در فضای به‌شدت ایدئولوژیک دهه شصت و هفتاد شمسی و تلاشهای عاملان رسمی برای شکل‌دهی به نظام باوری ایشان در آن دوره اثرات مهمی بر ذهن و حتی تجربه‌های آنها در مراحل بعدی زندگی داشته است. چالشهایی که متعاقباً در مراحل بعدی از جمله دوران تحصیل در دانشگاه، تکانه‌های متعدد و متناوبی بر نظام ارزشی و باوری آنها وارد ساخته

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

است. دسترسی‌های اطلاعاتی و معرفتی برآمده از تکنولوژیهای اطلاعاتی نیز بر گستره و عمق و همچنین سرعت این تحولات افزوده است. آتنا، ۳۴ ساله می‌گوید:

«با دوستانم دو سه نفره می‌ریم دوچرخه‌سواری. اوایل شوهرم می‌گفت زشت نیست؟ سوار دوچرخه می‌شی، مردا یه وقتی متلک می‌گن. گفتم اگه زشته تو هم با من بیا. مجابش می‌کردم که من باید فعالیتای خارج خونمو داشته باشم، چون به من آرامش می‌دن».

منیژه، ۳۲ ساله و دانشجوی دکتری می‌گوید:

«من هشت ساله که ازدواج کردم، اون موقع خب مطمئن بودم که ازدواج کردنم کاملاً درسته. صاحب بچه شدم و بازم فکر می‌کردم که بچه برای زندگی لازمه و زندگیو بهتر می‌کنه. اما خب بیشتر که تو اجتماع اومدم دیدم ازدواج تنها راه داشتن یه شریک نبوده. نمی‌دونم شاید اگه به جای ازدواج، پارتنر می‌گرفتم اینهمه مشکل نداشتم. انقدر زندگی بهم فشار نمی‌آورد. به خصوص بچه که اومد مسئولیتیم چند برابر شد.»

جدول (۲) مفاهیم و مقولات شرایط زمینه‌ای

مفاهیم	مقولات	نوع مقوله	مقوله هسته
چالشهای ارتباط مجازی افزایش آگاهیها	شرایط اجتماعی فرهنگی زیست جهان فشر متوسط ایرانی	زمینه‌ای	عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین
تغییرات ارزشی تحولات فکری	تحولات در نظام ارزشها و باورهای ایرانیان		

شرایط علی

۱. دخالت اطرافیان شوهر: در مطالعه حاضر، بسیاری از زنان مصاحبه‌شونده، دلیل خشونت‌های کلامی، عاطفی و روانی از جانب همسرشان را نه تنها به شوهر، بلکه به خانواده

و اطرافیان شوهر نسبت می‌دادند. این زنان همواره سایه سلطه اطرافیان همسر را بر زندگی خانوادگی خویش، احساس کرده‌اند. از نظر این زنان، مسائل و بحثهای پیش آمده در خانواده که محرکی برای اعمال خشونت از جانب همسرشان بوده‌است، بیشتر توسط اطرافیان و به‌خصوص خانواده درجه یک همسر، ایجاد شده‌است. به‌زعم آنها در غیبت این عامل، سطح تنشها بین زن و همسرش کاهش چشم‌گیری خواهد داشت.

محبوبه، ۲۰ ساله در خصوص دخالت خانواده شوهرش می‌گوید:

«از وقتی که فهمیدم ما خون‌خواریم و می‌خواد سه دنگ به نام من کنه، پدرش هر روز زنگ می‌زنه، مخالفه. بعد زنگ این توپش پر می‌شه، من می‌خوام حرف بزنم. باهام دعوا داره. خیلی پیش اومده.»

۲. جهت‌گیری سوگیرانه کنش زناشویی همسر: بنا بر ادراک مصاحبه‌شوندگان سمت‌وسوی اساسی کنشهای همسر با آنها و سایر اطرافیان تا حد زیادی بر تجربه ایشان پیرامون مواجهه با خشونت نمادین مؤثر بوده‌است. مهم‌ترین این جهت‌گیریهایی بنیادی بدین قرار هستند؛ باور مرد نسبت به درجه دو بودن واحد خانواده زناشویی نسبت به خانواده پدری، تعریف نقش خود توسط مرد به‌عنوان کنترل‌کننده و نه شریک زندگی زن، پیش‌فرض‌انگاری پذیرش تام خود به‌تبع مقتضیات الگوی همسرگزینی توسط زن و نیاز نداشتن به تعدیل، اصلاح و انطباق علائق، مطلوبیتها، خصوصیت‌های شخصیتی و رفتارها. شیمما، ۳۲ ساله که بیش از چهار سال از زمان ازدواجش می‌گذرد، با ناراحتی از توجه غیرمعمول شوهرش به خانواده‌اش می‌گوید:

«تموم مدت ماشین همسر دست خون‌آلوده. هر جا می‌خوام برم ماشین دست اوناست... حتی خواهرای متأهلش میان خونمون به شوهرم می‌گن ۱۰۰ تومن بده می‌خوایم ماشینمونو بنزین بزنیم... خودشو بیمه عمر کرده بود، متوجه شدم ۵۰ درصد و زده برای مادرش، ۳۰ درصد خواهرش و ۲۰ درصد من! بنی منی که زنشم...! این

چیزا خیلی منو اذیت می‌کنه...»

مریم، ۲۸ ساله در خصوص رفتار شوهرش اینگونه اظهار ناراحتی می‌کند:
«خستم می‌کنه. ۴ بار، ۵ بار پشت سر هم زنگ می‌زنه. شاید کلاسم نتونم بردارم. این اعصابمو خورد می‌کنه. حس محصورشدگی و حس اینکه تحت کنترلم بهم دست می‌ده. چون نمی‌فهمم این رفتارشو، خیلی اذیتم می‌کنه. چندین بار سر این بحث کردیم.»

۳. ناپایداری در هنجارهای زندگی زناشویی: قشر متوسط ایرانی در جهانی زندگی می‌کند که در آن با تکرر و ناپایداری در الگوهای زندگی زناشویی مواجه است که خود را به صورت تحول مداوم در معیارهای مرتبط با انتخاب محل زندگی، کار و تحصیل، نقش و جایگاه دوستان دوران مجردی یا تأهل در زندگی خانوادگی، الگوهای رفتاری زوجین در برخورد با یکدیگر، هدف‌گذاریها و مطلوبیت‌سنجیهای مشترک و انفرادی زوجین و مواردی از این دست نشان می‌دهد. از آنجا که زنان عموماً در موقعیت شکننده‌تری در روابط زناشویی قرار دارند، امکان مواجهه آنها با انواعی از خشونت به تبع تعارضات مذکور از سوی همسر افزایش می‌یابد.

کیمیا، ۲۲ ساله که هشت ماه از زمان ازدواجش می‌گذرد، دانشجوی لیسانس است و در خوابگاه دانشجویی، دور از همسرش زندگی می‌کند:

«من هفته‌ای یه بار می‌رم از خوابگاه پیش شوهرم. انتظار دارم خیلی بهم توجه کنه. من سختم می‌شه همش من برم. می‌گم خب تو بیا. اومه تا حالا دو سه بار ولی به خاطر کارش نمی‌تونه بیاد. من الان ۸ ترمه هی برم بیام، برم، بیام، سختمه. سر این مسأله بحثمون شد.»

مهین، ۲۶ ساله می‌گوید:

«من همچین فکری دارم که آگه بخوام شوهرمو محدود کنم، دیگه ندارمش. می‌گه تو دیوونه‌ای؟ منو نشوندی کنار خودت؟ برا همین شوهرم هفته‌ای دو روز با دوستاش می‌ره بیرون، من چیزی نمی‌گم. کاریش ندارم.»
سارا، ۳۱ ساله می‌گوید:

«من به خاطر شوهرم رفتم شهر دیگه. ایشون گفتن شرایطم اوکی شه شاید پیام شهر شما. یه بار گفتم من دارم گذشت می‌کنم که او مدام این شهر. گفت نه، منت نذار، به خاطر زندگیمونه. اینکه طبیعیه، چرا منت می‌ذاری. قبل ازدواج اینطور نبود. به خاطر زندگی مون نبود...»

۴. دسترسی پذیری پشتیبانهای مکمل: احساس داشتن حامی مانند دوستان، خویشان و اعضای خانواده موجب می‌شود که زنان احساس پر قدرتی کنند. زنانی که همسر تنها انتخاب ممکن‌شان برای دریافت حمایت بوده‌است، به‌طور معمول در مواجهه با خشونت همسر، احساس ضعف بیشتری می‌کرده‌اند. اما سایر زنان، امکان بیشتری برای مواجهه مؤثر در برابر خشونت از سوی همسر می‌یافته‌اند.

شیما، ۳۲ ساله که از حمایت خانواده‌اش برخوردار است، می‌گوید:

«سعی کردم مشکلات پیش می‌اد با خانواده خودم مطرح کنم. خانواده کمک می‌کنن و یه کم مثبت‌تر با قضیه کنار میان. سعی می‌کنن کمک کنن.»

اما محبوبه، ۲۰ ساله به شدت احساس می‌کند که حامی و پشتیبانی ندارد. او می‌گوید:
«دختره که شوهرم سه سال پیش خواستگارش بوده، با هم وارد حرف زدن شدن، سیمکارتشو که قایم کرده بود، پیدا کردم. حرفای عاشقانه هم زده بودن به هم. با اینکه دختره شوهر داره الان. من به مامان بابای شوهرم گفتم اینو. مامان باباش می‌خندیدن به من که هه... می‌خندیدن به من!»

می‌نا، ۳۰ ساله احساس مشابهی دارد:

«خانواده‌م هوامو ندارن اونقدر که بخوان مثلاً دخالت کنن. گوشزد کنن بهش. نمی‌تونم تو جنگ و دعوایی که بینمون می‌شه، برم سمت خانوادم.»

۵. آگاهی‌یابی فزاینده زنان: گسترش و تسهیل دسترسی به منابع آگاهی‌بخش به‌ویژه به‌واسطه رواج بهره‌گیری از فضای مجازی بنا بر اعتقاد مصاحبه‌شوندگان تأثیر قابل توجهی بر درک ایشان از خشونت و نحوه موضع‌گیری در برابر آن داشته است. به‌علاوه زنان با مراجعه به مجموعه‌های حرفه‌ای همچون مراکز مشاوره، از خدمات روانشناسی آگاهی‌افزا بهره‌مند می‌شوند. همچنین زنان از تجربیات شخصی خویش نیز برای افزودن آگاهی خویش استفاده می‌کنند.

مریم، ۲۸ ساله می‌گوید:

«بدم می‌اد از اینکه یک زن رو متعلق به آشپزخونه بدونن. اون حس منفیش خیلی برام زیاده. احساس می‌کنم دارم تحقیر می‌شم.»

سارا، ۳۱ ساله، دکتری می‌گوید:

«من یه کانال عضوم، مطالبات زنان. خیلی وقتا در مورد خشونت کلامی می‌گه و این منو حساس کرده. خانوما الی بن، خانومه دیگه... چون از قدیم لایم نسبت به زنان زده شده، اگه بهش آگاهی نداشته باشی، فکر می‌کنی یه چیز عادیه... چند وقت پیش شوهرم یه چی گفت من ترکیدم. گفت استاد ارشادم می‌گه: یه دانشجوی پسر خوب به ده تا دانشجوی دختر می‌ارزه... می‌گفت راست می‌گه استادم پسر بهتره. دیتا بخواد شبانه بره، جای خواب مشکلی نداره. دختر محدودیتای اجتماعی داره. منم گفتم این از خود مرداست که جامعه اینجوری شده.»

۶. همسان همسرگزینی اقتصادی - اجتماعی: به باور برخی مصاحبه‌شوندگان ناهمسانی

در خاستگاه اقتصادی و اجتماعی زوجین می‌تواند زمینه‌هایی برای بروز اختلاف و گاهی خشونت در روابط بین آنها ایجاد کند. اما حتی در شرایط نزدیک بودن شرایط اقتصادی، اجتماعی و خانوادگی طرفین نیز الزاماً همه رفتارهای خشونت‌آمیز کاهش نمی‌یابد؛ بلکه از یک سو ماهیت نمادین آن تقویت می‌شود و از سوی دیگر توانایی و قابلیت زنان برای مواجهه با اعمال چنین خشونت‌هایی از سوی همسر نسبت به وضعیت پیشین بیشتر خواهد بود.

زهره، ۳۵ ساله که دانشجوی کارشناسی ارشد صنایع غذاییست، می‌گوید:

«مثلاً آگه به جای رستوران بگم خونه یه چیزی بخوریم، به من می‌گه تو املی... تو نرفتی بیرون... این از اینکه توی سرت هم بزنه بدتره. روی مغزته. اعصابتو خورد می‌کنه. اینکه بم بگه امل، نهایت بی‌رحمیه. من رشته‌ام اینه (صنایع غذایی)، می‌دونم فست‌فود ضرر داره. من املم؟ بگه تو خونه بابات رستوران نرفتی، بگه، می‌دونم خونوادمون همسطح خونواده اونان، ناراحت نمی‌شم.»

شیمما، ۳۲ ساله در ارتباط با تفاوت‌های وضعیت اقتصادی، اجتماعی خانواده خود و شوهرش این‌طور می‌گوید:

«خانواده شوهرم در حد ما بودن، متوسط و معمولی. البته خانواده شوهرم یه کم از نظر سطح فرهنگی پایین‌تر از ما. اما شوهرم خونه داشت، ماشین داشت، کار خوب داشت، اینا جبران می‌شد.»

جدول (۳) مفاهیم و مقولات شرایط علی

مفهوم	مقولات	نوع مقوله	مقوله هسته
دخالت والدین شوهر دخالت دوستان شوهر	دخالت اطرافیان شوهر	علی	عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین
عدم دریافت محبت از خانواده شوهر عدم دریافت محبت از جانب شوهر پذیرش موقعیت برتر مرد در رابطه زناشویی استقلال‌زدایی از زن سوگیری رفتاری عملی نسبت به خانواده مادری ویژگیهای شخصیتی مرد سوگیری رفتاری ذهنی نسبت به خانواده مادری	جهت‌گیری سوگیرانه کنش زناشویی همسر		
تعریف الگوهای رفتاری خرد نمادین تعریف دوگانه از هنجارهای رفتاری- تعاملی ترجیح گذران اوقات فراقت با دوستان، توسط شوهر	ناپایداری در هنجارهای زندگی زناشویی		
نداشتن پشتیبانها در دسترس بودن پشتیبانها	دسترسی پذیری پشتیبانهای مکمل		
عدم پذیرش کلیشه‌های جنسیتی توسط زن افزایش آگاهیها از طریق فضای مجازی تجربیات شخصی استفاده از مشاوره روانشناسی	آگاهی‌یابی فزاینده زنان		
موازنه تفاوت‌های فرهنگی با تفاوت‌های اقتصادی اختلاف قابل اغماض در شرایط اقتصادی اجتماعی، با همسر	همسان‌همسرگزینی اقتصادی- اجتماعی		

راهِبردها

۱. مواجهه منعطف: برخی از زنان جوان مصاحبه‌شونده در مواجهه با خشونت‌های کلامی،

روانی و عاطفی به این آگاهی دست یافتند که با داشتن انعطاف و سهل‌گیری بیشتر، می‌توانند، از تنشها و تشنجهای بیشتر جلوگیری کنند. آنان با این تصور که کسی که باید انعطاف نشان دهد، «زن» است، به این نحوه مواجهه خو می‌گیرند. آنان این مسئله را نوعی احترام نسبت به همسر می‌دانسته‌اند و گاهی از احترامی متقابل برخوردار می‌شده‌اند.

نرگس ۲۲ ساله و لیسانس، با سپری شدن هشت ماه از ازدواجش می‌گوید:

«من هیچ وقت برا بیرون رفتن از کسی اجازه نمی‌گرفتم. الان من فقط تو محوطه دانشگاه اجازه دارم برم. بیرونش باید ازش اجازه بگیرم. دیگه وجدان خودمم قبول نمی‌کنه وقتی اون راضی نیست، بی‌اجازه برم.»

مریم، ۲۶ ساله دانشجوی دکتری که ۵ سال از ازدواجش گذشته، می‌گوید:

«من آدمی بودم که به شدت ارتباط با دوستانم داشتم. دیروقت خونه می‌ومدم. ولی الان اولویتهم تغییر کرده، هر روز، هر روز نمی‌رم بیرون. فقط آخر هفته‌ها می‌رم. ناخودآگاه باعث می‌شه به سری رفتاراشو آدم تعدیل کنه.»

۲. نادیده‌انگاری: برخی از زنان که از سایر شیوه‌های حل مسئله ناامید شده بودند، سعی در قبولاندن این نکته به خود داشته‌اند که عموماً مردان در زندگی خانوادگی مسئولیت‌پذیر و توانا نیستند و توقع اصلاح رفتار در آنان، توقعی بیجا و بیهوده است. برخی نیز با ارزیابی توانایی تقابل‌گری خود، مقاومت در برابر گرایشهای محدودکنندگی و کنترل‌گری مرد را ناموجه می‌دیدند. در چنین مواردی زنان با چشم پوشیدن از صحبت در امور اختلاف برانگیز، سعی در نادیده گرفتن صورت مسائل، داشتند.

آتنا، ۳۴ ساله، کارشناس ارشد، با سپری شدن دو سال از ازدواجش می‌گوید:

«یه زن باید بدونه که چجوری باید با یه مرد زندگی کنه. خانوما بهتر می‌تونن اینو تو خودشون پرورش بدن. ولی باید یادگیری این مرده، کارشم در همین حده، دستشم درد نکنه، ممنون.»

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

راحله، ۲۵ ساله، دانشجوی لیسانس که سه سال زندگی مشترک را پشت سر گذاشته است، می‌گوید:

«همیشه عصبانی می‌شه که تو حواست جمع نیست. من مراقب نیستم که مثلاً لباسم رفته بالا یا موهام معلوم شده. اون انتظار داره که من دقت داشته باشم. منم بحث نمی‌کنم. می‌گه شالت نازکه، به شال دیگه می‌ذارم.»

۳. مواجهه سیال: برخی از زنان به این مسئله پی برده‌اند که همواره نمی‌توانند به یک شیوه به خشونت‌ها پاسخ دهند. آنها با توجه به نوع شرایط و نوع بازخوردها، گاهی با گذشت و گاهی نیز با واکنش‌های تند و گاهی نیز بدون واکنش بودند و همه چیز را به زمان می‌سپارند. راحله، ۲۵ ساله و دانشجوی لیسانس در خصوص نوع مواجهه‌اش با خشونت همسر می‌گوید:

«خب اون خیلی عصبانیتش پررنگه. پا می‌شه. صدامش بالا می‌ره. واکنش‌های شدید نشون می‌ده. شاید چیزی بگه که تو دلش نباشه. منم اصلاً به دل نمی‌گیرم. نشنیده می‌گیرم. ولی سعی می‌کنم خیلی هم ریلکس نباشم. اگه ریلکس باشم فکر می‌کنه من بی‌اهمیتیم. سعی می‌کنم محترمانه تموم کنم. سعی می‌کنم چیزی نگم تو ناراحتی که بعداً یادش بیاد، بعداً اذیت شه. این فعلاً به آرامش موقت می‌ده تا بعداً صحبت کنیم. جلد رو رفع می‌کنه ولی مشکل رو حل نمی‌کنه. همین کافیه تا بعداً مشکل رو حلش کنیم.»

آتنا، ۳۴ ساله نیز با لبخند توضیح می‌دهد:

«من سعی می‌کنم یا بزخم بیرون که نفهمه ناراحتیم. گاهی هم بحث می‌کنم. گاهی هم می‌پذیرم.»

۴. مقابله به مثل: در میان زنان مصاحبه‌شونده، افرادی بودند که «مقابله‌به‌مثل» را راهبرد

مناسب‌تری در برخورد با خشونت‌های مذکور می‌دانسته‌اند. این زنان عموماً با انگیزه حفظ قدرت خود در خانواده، سعی در به چالش کشیدن همسرشان و هم‌وردی با وی در اعمال رفتار خشونت‌آمیز داشته‌اند. آنان این راهبرد را در قامت مقاومتی مشروع و حتی نبردی دلیرانه برای دریافت حقوق برابر در روابط زناشویی می‌دانند.

مریم ۲۸ ساله و شاغل می‌گوید:

«از قدیم تو خوردمون کردیم که مردی که زنش رو دوست داره حساسیت و غیرت و اینو که ما متعلق به اونا هستیم رو به ما می‌ده. یه جور مازوخیسمش بالاست. می‌گی چرا، چرا باید من در اختیار اون باشم. من اینجور موقعها متدم اینه که اگه قراره من به خواسته اون عمل کنم، اونم باید به خواسته من عمل کنه. من همونقدر روش نفوذ و اعمال قدرت دارم که اون رو من داره. منم می‌گم توام باید تویی که من می‌گم رو بزنی. با اینکه لباس پارچه‌ای دوست داره، می‌گم اسپرت بپوش. اونم گوش می‌کنه. اینجوری منم حس نمی‌کنم که اون از من قدرتمندتره.»

زهره، ۳۵ ساله نیز در این رابطه با شیوه‌ای که پیش گرفته است، می‌گوید:

«اینطور نیست که اون حرفی بزنه، من بخورم ازش. نگاه کنید مثلاً ایشون می‌گه آره تو خیلی به برادرت توجه داری. تو همه توجهت به خونواده‌ته. خونوادت فلانه، بهمانه. منم نقطه ضعفی بینم تو خونواده طرف مقابل، همونو می‌گم.»

۵. مواجهه منفعل: زنان استفاده‌کننده از این راهبرد، افرادی هستند که پذیرش کلیشه‌های نقش جنسیتی در آنان پررنگ است و با تکیه بر برخی از این کلیشه‌ها مانند زنان و مردانه دانستن امور بحث‌انگیز، دانا انگاشتن مردان و نادان فرض کردن زنان و پذیرش سلطه مرد در خانواده به‌عنوان جنس بهتر و عاقل‌تر، گاهی با احساسی از انزوا و درماندگی، سعی در برخوردی معطف با خشونت‌های اعمال شده نسبت به خویش داشته‌اند. تفاوت ظریفی میان

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

این راهبرد و «نادیده‌انگاری» وجود دارد. پیش‌فرض اساسی در انفعال، پذیرش کلیشه‌های فرهنگی ناظر بر بی‌قدرتی و فقدان امکان اثرگذاری سازنده بر طرف مقابل است.

راحله، ۲۵ ساله با گذشت سه سال از ازدواجش می‌گوید:

«من هیچیو کش نمی‌دم. جواب نمی‌دم که بحث بالا بگیره. بیشتر وقتا خودم معذرت خواهی می‌کنم. می‌گم حق داره دیگه، به خاطر خودم داره می‌گه. چون از من بزرگتر و پخته‌تره. معمولاً بحثی پیش می‌اد، تقصیر منه (می‌خندد). باز مرد یه جوریه که منطقی‌تره. بیشتر می‌فهمه... شوهرم همیشه می‌گه وای به حال اون زن و شوهری که شوهرش نادون‌تر از زنش باشه.»

جدول (۴) مفاهیم و مقولات شرایط راهبردی

مقوله هسته	نوع مقوله	مقولات	مفاهیم
عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین	راهبردی	مواجهه منعطف	انعطاف ناشی از احترام متقابل پذیرش مشروط حرف مرد
		نادیده‌انگاری	خودمقصر انگاری زن کودک انگاری همسر (شوهر) خود کودک انگاری زن
		مواجهه سیال	ناپایداری در واکنش مدیریت پنهان
		مقابله به مثل	به چالش کشیدن مرد تظاهر به مقابله
		مواجهه منفعل	انزوای ناشی از درماندگی تکیه بر پذیرش کلیشه‌های نقش جنسیتی بی‌تفاوتی ناشی از ناامیدی نسبت به تغییر رفتار همسر

شرایط مداخله‌ای

۱. سرمایه‌های فرهنگی - اجتماعی: میزان حضور و فعالیت زنان در عرصه‌های عمومی و حجم روابطی که آنها را در شبکه‌های پیرامونی‌شان (اعم از خانودگی، دوستانه و یا در اجتماع محلی) احاطه کرده است، از طریق قوت‌بخشی به مهارت‌ها و ارتقای ظرفیتهای ایشان می‌تواند بر نوع مواجهه آنها با خشونت‌های خانوادگی مؤثر واقع شود. به‌علاوه، تجربه حضور در فضاهای اجتماعی مانند محافل ادبی، کلاسهای هنری و ورزشی، انجمنهای گوناگون و نظایر این موارد نیز بر جهت‌گیریهای ذهنی و تعاملی زنان در ارتباط با فهم از خشونت و موضع‌گیری در برابر آن اثرگذاریهایی ضمنی داشته است. آتنا، ۳۴ ساله، کارشناسی ارشد اینگونه می‌گوید:

«دوست زیاد دارم. ما با دوستان می‌شینیم صحبت می‌کنیم در مورد شوهرامون. یه بار به دوستانم گفتم بیاین یه بار از خوریهاشون بگیم. همش می‌گیم اینجوری، ایراد دارن (می‌خندد). اصلاً خانوما با این گفتن یه خورده تخلیه می‌شن. من بحثی با شوهرم پیش بیاد به خواهرم می‌گم. ازشون کمک می‌گیرم. اونا بم اعتماد به نفس می‌دن. خواهرشوهرم خیلی بهش می‌گم. چون خودش مشاوره و آدم بسیار منطقی‌ای و هیچ وقت خواهرشوهرانه نگاه نکرده و راه حل می‌ده بم. اخلاق برادرشو بیشتر به من معرفی می‌کنه.»

آتنا در ارتباط با فعالیتهای هنری و ورزشی خود اینگونه می‌گوید:

«کلاس خط می‌رم الان. ورزشم می‌رم. پیاده روی می‌رم. دوچرخه‌سواری می‌رم. این کارارو بیشتر انجام می‌دم.»

۲. شرایط شغلی / مالی زنان: زنان اظهار کرده‌اند که زمانی که شاغل نیستند و درآمد ندارند و یا املاکی در اختیار خود ندارند، احساس بی‌قدرتی در خانواده می‌کنند. آنان خود

Women's Agency in the Face of Symbolic Violence in the Middle Class

را دارای حق چانه‌زنی کمتری در بحثهای پیش آمده در خصوص مسائل خانواده می‌دانند و به لحاظ مالی خود را وابسته به همسرشان می‌دانند، چیزی که به آنان احساس ناخوشایندی از وابستگی و ناتوانی در تأمین نیازهای خویش می‌دهد. در برخی از این موارد، تهدیدات مالی همسر مانند کم کردن خرجی خانه و محروم کردن زن از دسترسی به منابع مالی خانواده، مزید بر این مسئله می‌شود. بالعکس زنانی که شاغل هستند و یا تواناییهای مالی دارند، احساس پرقدرتی می‌کنند و معتقدند شرایط آنان بر دید همسرشان نسبت به آنان و برخورداری از حق چانه‌زنی در مسائل مربوط به خانواده، تأثیرگذار است. در عین حال برخی از زنان دیدگاه و تجربیات قابل تأملی در زمینه افزایش گستره و مصادیق خشونت نمادین به واسطه اشتغال و استقلال مالی نسبی‌شان را ارائه کرده‌اند.

زهره، ۳۵ ساله، با مقایسه زنان شاغل با غیرشاغل در ارتباط با احساس قدرت یا بی‌قدرتی، می‌گوید:

«شاید خانومایی که استقلال مالی دارند وضعیتشون بهتر باشه. چرا؟ از این جهت که تو بعضی موارد دیگه به این راحتی کنار نمی‌اد. الان شما احساس می‌کنید به طرف نیاز دارید. من به زمانی کار می‌کردم، فکر می‌کنم اگه کار کنم دید مرد به زن به طور دیگه باشه. من برام سخته از شوهرم پول بگیرم.»

مینا، ۳۰ ساله، با ناامیدی در ارتباط با عدم استقلال مالی اش اینگونه توضیح می‌دهد:

«همون یه ذره پولی که به من ماهیانه می‌ده/تقدر زیر و بم اون رو در می‌اره خب... که ببینه یه ذره از این پول برا من مونده یا نمونده. من بیشتر خریدارو الان نمی‌تونم انجام بدم چون شب مجبورم براش کلی توضیح بدم که پول چی شده.»

منیژه، ۳۲ ساله، مدرس دانشگاه در ارتباط با نوع خشونتی که متحمل می‌شود، اینگونه می‌گوید:

«گاهی که خسته از سرکار برمی‌گردم، می‌بینم قیافشویه حالتی می‌کنه که ینی، تو که نیستی...، در رابطه با بچه هم خیلی پیش اومده که ینی تو زنی، تو باید انجام بدی. مثلاً بچه دستشویی‌ای بخواد بره، یا دلش بخواد بازی کنه، انگار باید من انجام بدم چون زنم.»

۳. وضعیت اقتصادی خانواده پدری/ واحد زناشویی: زمانی که وضعیت اقتصادی خانواده پدری زن پایین‌تر از وضعیت اقتصادی همسر است، این امر گاه موجب تحقیر زن به وسیله مرد می‌شود. اما زمانی که این امر در شرایط تقریباً برابری قرار داشته است، نیز تلاش مرد برای برتری‌جویی کاذب نسبت به موقعیت خانواده همسر شکل نوعی خشونت نمادین به خود می‌گیرد. حتی در مواردی که وضعیت شغلی، تحصیلی یا خانوادگی مرد پایین‌تر از همسرش باشد، باز هم امکان رخداد جلوه دیگری از خشونت نمادین در راستای تلاش شوهر برای کتمان این موقعیت وجود دارد. به‌طور کلی فرایند مقایسه وضع موجود اقتصادی اجتماعی زن و شوهر با شرایط خانواده پدری آنها در بسیاری از موارد، توسط طرفین به‌عنوان ترفندی برای خلع سلاح کردن طرف مقابل در بحثهای پیش آمده استفاده می‌شود.

سمانه، ۳۵ ساله با ناراحتی می‌گوید:

«اختلاف مالی خانواده‌های مارو گوشزد می‌کنه (خننده تلخی می‌کند). گوشه، کنایه می‌زنه. بعدش همیشه عذرخواهی می‌کنه‌ها... میگه مگه خونه بابات چیکار می‌کردی، مگه خونه بابات چی داشتی؟!»

مینا، ۳۰ ساله نیز با سپری شدن چند ماه از ازدواجش می‌گوید:

«به وسایل جهیزیه من ایراد می‌گیره. مثلاً موقع غذا خوردن به مارک ظرفا نگاه می‌کنه و میگه این چیه؟ ارزون بوده اینو گرفتی؟ هر چی که از جهیزیت می‌اری اگه خراب شه یا بشکنه، من برات نمی‌خرم. برو بابات برات بخره.»

جدول (۵) مفاهیم و مقولات شرایط مداخله ای

مفهوم	مقولات	نوع مقوله	مقوله هسته
مصرف فرهنگی کیفیت رابطه با دوستان و خویشان	سرمایه‌های فرهنگی - اجتماعی	مداخله‌ای	عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین زن
	شرایط شغلی / مالی زنان		
	وضعیت اقتصادی خانواده پدری / واحد زناشویی		
بی قدرتی ناشی از نداشتن شرایط مساعده شغلی / مالی پرقدرتی ناشی از توانایی مالی زن تغییرات در نوع خشونت‌ها به واسطه شغل			
تحقیر وضعیت اقتصادی خانواده پدری زن، توسط مرد وضعیت مالی متفاوت واحد زناشویی			

پیامدها

۱. پایداری / تزلزل زندگی خانوادگی: زنان از این آگاهی برخوردار شده‌اند که در جامعه‌ای با حاکمیت قوانین و قواعد رسمی و قواعد سنتی پشتیبان موقعیت برتر انگاشته شده مردان، زندگی می‌کند. در چنین شرایطی سهم مهمی از تضمین پایداری زندگی زناشویی متوجه خود آنان و انتخابهایی است که در ارتباط با عوامل اجتماعی حاضر در محیط پیرامونی‌اش به‌ویژه همسر، صورت می‌دهند. تجربه پاسخگویان دربرگیرنده تناوبی از حرکت به سمت پایداری بیشتر و گاه سرازیر شدن به سمت سستی روابط در ارتباط با همسرشان بوده‌است. سمانه ۳۵ ساله، دانشجوی دکتری، که ۸ سال از ازدواجش گذشته است، با دلسردی از زندگی خانوادگی‌اش می‌گوید:

«واقعاً هم فکر می‌کنم تنها چیزی که مارو هنوزم کنار هم نگه داشته، عشقمون نسبت به همه. وگرنه من خیلی از وظایف همسر بودنم رو انجام ندادم و اون «اصلاً» وظایف همسریشو انجام نداد!»

مینا ۳۰ ساله، لیسانس، که ۴ ماه از زمان ازدواجش گذشته است، با چهره‌ای غمگین و آزرده می‌گوید:

«با اینکه از ازدوایمون خیلی هم نگذشته، ولی بعضی وقتا می‌بینم که به آخر خط رسیدم. انگیزه‌ای ندارم.»

۲. فرازا/ فرود منزلی زنان در خانواده: برخی زنان احساس می‌کردند که از ارزش و اهمیت آنان در زندگی خانوادگی کاسته شده و مورد تحقیر قرار گرفته‌اند و زندگی فقط در دستان همسرشان است. اما برخی دیگر از زنان، باز خورد اقداماتشان در مقابل خشونت همسرشان را موجب افزایش احترام و منزلت خود می‌دانسته‌اند.

آتنا ۳۴ ساله، فوق‌لیسانس، که دو سال از زمان ازدواجش می‌گذرد، می‌گوید:

«قدرت دست اونه بیشتر. این اجازه رو بم نمی‌ده که دست من باشه. خودش مسئولیت مالی رو به عهده داره. مثلاً می‌گه کرایه داری؟ یه جور می‌خواد من اونو پررنگ بینم. زندگی رو تو دست گرفته. همه جارو آگه بگه بریم می‌ریم، نریم، نمی‌ریم.»

۳. تحدید/ تزیاید در سطح خشونت خانگی: برخوردهای راهبردی زنان در برابر عامل اعمال خشونت، طیف متنوعی از پیامدها که در یک سوی آن، محدودسازی و تخفیف اعمال خشونت و پیامدهای آن و در سوی دیگر آن، متضمن افزایش در یک یا چند شکل از خشونت بوده‌است. نکته جالب توجه آنکه، درگیری فعالانه زنان در مواجهه با خشونتهای نمادین، کارایی بیشتری نسبت به شکلهای عریان خشونت توسط آنان داشته است.

سمانه، ۳۵ ساله، در برابر این سوال که «فکر می‌کنن آگه در مورد پوشش یا آرایش یا هر چیز دیگه، آگه این انعطافو شما نداشتین، کار به کجا می‌کشید؟» اینگونه پاسخ می‌دهد:

«می‌دونم که خیلی آدم لجبازیه. شاید آگه انعطافو نداشتم، به هر شکلی منو مجبور می‌کرد که اینکارو انجام بدم.»

۴. آرامش / آشفته‌گی جو خانوادگی: این پیامد، رابطه مستقیم با میزان و نوع اعمال خشونت از جانب همسر ندارد، بلکه عمدتاً مدیون نحوه مواجهه زنان در برابر خشونت اعمال شده‌است. برخی از پاسخگویان بیان داشته‌اند که پس از اتخاذ برخوردهای خود، پارامتر کلیدی برآورد حدی از آرامش بوده‌است. اما در برخی موارد دیگر، زنان، منفعتی را در آشفته‌سازی جو خانواده به‌منظور مقابله مؤثرتر با خشونت نمادین می‌دانسته‌اند که طبیعتاً راهبردی با چنین پیامد قابل انتظاری را اتخاذ می‌کرده‌اند.

محبوبه، ۲۰ ساله، دارای تحصیلات لیسانس، با گذشت ۳ سال و نیم از ازدواجش می‌گوید:

«همیشه جانبدارانه حرف می‌زنه، حتی وقتی وسط دعوا گریه می‌کنم. وقتی‌ام که داد و بی‌داد می‌کنم نتیجه بدتری می‌گیرم.»

اما کیمیا، ۲۲ ساله می‌گوید:

«این‌جور مواقع من پیش قدم می‌شم. اونم می‌بینه من پیش قدم شدم، خودش کوتاه می‌اد.»

سمانه، ۳۵ ساله، این‌طور توضیح می‌دهد:

«۱۱ شب میاد جلوی تلویزیون دراز می‌کشه، یه چشمش به تلویزیونه، یه چشمش به گوشیش. یه نیم‌نگاهی به من می‌کنه و هی می‌گه چه خبررر [تأکید در لحن مخاطب]. و من به خاطر اینکه کانون خونوادمو گرم نگه دارم، هی صحبت می‌کنم، حرف می‌زنم و می‌گم که این حالا تموم روزو کار کرده، حالا یه ساعت با گوشش مشغول باشه. سعی می‌کنم اهمیتی ندم.»

جدول (۶) مفاهیم و مقولات پیامدها

مقوله هسته	نوع مقوله	مقولات	مفاهیم
عالمین زنانه در مواجهه با خشونت نهاد زن	پیامدی	پایداری / تزلزل زندگی خانوادگی	ثبات زندگی خانوادگی بی ثباتی زندگی خانوادگی
		فرد / فرود منزلتی زنان در خانواده	منزلت یابی / منزلت زدایی موقعیت زنان در خانواده بهبود بنیادهای اقتصادی زن
		تحدید / تزیاید در سطح خشونت خانگی	تحدید خشونت تزیاید خشونت
		آرامش / آشفتگی جو خانوادگی	کاهش آشفتگی / خشونت افزایش آشفتگی / خشونت برقراری آرامش نسبی در تعاملات زناشویی حل مسالمت آمیز مسائل گرم نگه داشتن کانون خانواده

بحث

خشونت نمادین که نوعی خشونت غیر آشکار و غیر مستقیم است، از مغفول ترین حوزه های خشونت است. نتایج این پژوهش که ماحصل تجزیه و تحلیل مجموعه ای از مصاحبه ها با زنان تحصیل کرده قشر متوسط در شهر مشهد بوده است، به صورت بندی «عاملیت زنانه در مواجهه با خشونت نمادین» به عنوان پدیده هسته ای منجر شد. برخورداری زنان قشر متوسط از منابعی چون تحصیلات عمومی و دانشگاهی، منابع مالی، حمایت اجتماعی، مراجع قانونی، منابع اطلاعاتی در فضای جامعه، فضای مجازی و... موجب شده است تا همراه با افزایش آگاهی های زنان، از ناتوانی آنان در فرهنگی سنتی و مردانه کاسته شود و خشونت های آشکار و مستقیم از جانب همسرانشان را شاهد نباشند. در این شرایط که پتانسیل و امکان اعمال خشونت به گونه ای آشکار و مستقیم توان بروز نمی یابد، اشکال نمادین خشونت در خانواده

بروز پیدا می‌کند. در واقع در شرایطی که زنان به میزان کافی از منابع مذکور برخوردار هستند، کنش خشونت‌آمیز مستقیم و آشکار هزینه‌های بسیاری را برای همسران این افراد در بردارد که انتخاب عقلانی خشونت مستقیم را تحت‌تأثیر قرار می‌دهد و این نوع خشونت جای خود را به نوع دیگری از خشونت با هزینه‌هایی کمتر می‌دهد. در این میان پویایی شیوه‌های مواجهه با چنین خشونتهایی از جانب زنان عمدتاً در جهت اعمال نوعی هوشمندی آگاهانه و به‌گونه‌ای است که انعکاس رفتارهای مذکور با کمترین هزینه از سوی ایشان متوجه طرف مقابل و زندگی خانوادگی‌شان شود. بدین ترتیب سهم مهمی از تضمین پایداری زندگی زناشویی متوجه زنان و انتخابهایی است که در ارتباط با عاملان اجتماعی حاضر در محیط پیرامونی‌شان به‌ویژه همسر، صورت می‌دهند.

بخشی از نتایج این پژوهش با پژوهش انجام شده توسط صادقی فسایی (۲۰۱۰) همخوانی دارد، زیرا بر اساس آن زنان جوان تحصیل‌کرده بیشتر قادر به تحلیل خشونت بر اساس مناسبات جنسیتی هستند و نسبت به خشونت حساس‌تر هستند و به‌شدت متوجه عواقب روحی، عاطفی و روانی موضوع هستند. این افراد بر خلاف زنان مسن‌تر و غیر تحصیل‌کرده که خشونت را به‌عنوان یک جریان عادی در زندگی خود می‌پذیرند و تسلیم آن هستند، به مقاومت می‌پردازند. سطح تحصیلات، استقلال مالی و شغلی و برخورداری از حمایت‌های خانوادگی و قانونی در اتخاذ استراتژیهای منفعلانه یا مقابله‌به‌مثل مؤثر است. اما بخشی از یافته‌های پژوهش حاضر با پژوهش هوکر و همکاران (۲۰۱۹) همخوانی ندارد. هوکر و همکاران با بررسی زنان جوان در مناطق غیر شهری استرالیا، به این نتیجه رسیدند که این زنان ممکن است از پیچیدگی و ماهیت روابط سوءاستفاده‌کننده و خشونت‌آمیز آگاهی را نداشته باشند، زیرا زنان جوان ممکن است از سلامت روانی ضعیف، پیامدهای بهداشت باروری و بی‌خانمانی رنج ببرند. همچنین بخشی از یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش تاپاريجورکت و همکاران (۲۰۱۶)، که نشان از پذیرش «ظاهری» سلطه و قدرت

مردانه توسط زنان دارد، منطبق است. به علاوه، بخش دیگری از یافته‌های این پژوهش با پژوهش شیو و تینگ (۲۰۱۹) مبنی بر اینکه عدم توازن در دسترسی به منابع و توزیع قدرت میان همسران، منجر به خشونت در خانواده می‌شود، منطبق است. همچنین یافته‌های پژوهش حاضر مبنی بر قرارگیری زنان طبقه متوسط در معرض نوع نمادینی از خشونت، با یافته‌های پژوهش بهاتاچاریا (۲۰۱۹) در هند نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. زیرا بر اساس آن، زنان تحصیل کرده طبقه متوسط، همچنان تحت تأثیر خشونت نمادین قرار می‌گیرند.

مبتنی بر یافته‌های این پژوهش می‌توان سه پیشنهاد کاربردی را در راستای تعدیل شرایط حاکم بر تعاملات بین زوجهای جوان و به تبع آن کاهش عوارض ناشی از آمیختگی این تعاملات به انواعی از خشونت به‌ویژه خشونت‌های نمادین ارائه کرد. اولین مورد تهیه و تدوین بسته‌های آموزشی و آگاهی‌بخش و همچنین گنجاندن محورهای معین در این ارتباط در برنامه‌های مشاوره‌ای پیش و بعد از ازدواج است. زیرا بسیاری از مصاحبه‌شوندگان به دفعات بر اشراف نداشتن خود یا طرف مقابلشان در زمینه مصادیق خشونت نمادین و در نتیجه بروز ناخواسته یا غیرتعمدی آن اشاره داشته‌اند. دومین پیشنهاد ناظر بر صراحت‌بخشی به مصادیق شدید خشونت نمادین و مشروعیت‌بخشی به فرایند رسمی رسیدگی به آن در قوانین موضوعه است به نحوی که افراد خشونت‌دیده امکان پیگیری و استیفای حقوق قانونی خود به‌ویژه صیانت در برابر عاملان بروز این نوع از خشونت را داشته باشند. سومین پیشنهاد قابل ارائه فعال‌سازی ظرفیت واحدهای مدنی همچون سمنها در سطح اجتماع محلی با هدف برگزاری دوره‌های تسهیل‌گری اجتماعی و با مشارکت زوجین جوان است تا امکان لازم در جهت تبادل نظر و شکل‌گیری فهم متقابل از وجوه منفی و مسئله‌زای پدیده خشونت خانگی به‌طورکلی و خشونت نمادین به‌طورخاص فراهم آید.

در مجموع به نظر می‌رسد نهادهایی همچون سازمان بهزیستی، ادارات امور بانوان و خانواده، نهادهای قضایی و انتظامی در سطوح ملی، منطقه‌ای یا استانی و شهری یا محلی

می‌توانند از طریق ارزیابی برنامه‌ها و فرایندهای جاری و بازنگری در رویه‌های موجود، نسبت به فراهم ساختن زمینه مقابله نظام‌مند با خشونت‌های خانوادگی و از جمله مصادیق نمادین آن اقدام کنند. در واقع از آنجا که در پی گسترش رفتارهای خشونت‌آمیز در محیط خانواده، این نهاد حیاتی اجتماعی می‌تواند با اختلال کارکردی و در نهایت فروپاشی مواجه شود، بنابراین تمامی نهادهایی که مقابله با مسئله طلاق را در اهداف خود دارند، می‌بایست به این موضوع نیز توجه ویژه داشته باشند. درعین حال از آنجا که پژوهش حاضر موضوع خشونت نمادین را از منظر زنان جوان بررسی کرده است، طراحی و اجرای پژوهش‌های دیگری که این موضوع را از دیدگاه مردان جوان و همین‌طور گروه‌های میان سال و نیز از منظر فرزندان نوجوان بررسی کند، می‌تواند در نهایت به چشم‌انداز فراگیری در این ارتباط منتهی شود. همچنین مطالعه بروز خشونت‌های نمادین در سایر محیط‌های اجتماعی می‌تواند مورد توجه محققان دیگر قرار گیرد.

پژوهش حاضر با محدودیتهایی نیز مواجه بوده است. جلب اطمینان اولیه برای شروع مصاحبه، فرایندی دشوار و زمان‌بر بوده است و مصاحبه‌شوندگان در ابتدای کار، تمایلی برای صحبت در مسائل خانوادگی نشان نمی‌دادند و با عبارت «ما یک زندگی معمولی داریم»، بر آن بودند تا از ابتدا وارد فرایند مصاحبه نشوند، یا به سرعت آن را خاتمه دهند. به‌علاوه، جنبه نمادین خشونت‌های صورت گرفته، منجر به سد دفاعی مصاحبه‌شوندگان در خصوص توضیح در باب این خشونت‌ها می‌شد. در مواردی که مصاحبه‌شونده در حال صحبت در خصوص خشونت‌های نمادین صورت گرفته بود، در ابتدای کار با رویکردی دفاعی و با سعی در تملیظ مسئله شروع می‌کرد و در ادامه، احساسات خود را بروز می‌داد و با تعبیری متفاوت از تعبیر اولیه، و با دیدگاهی متفاوت از دیدگاهی که در ابتدای سخن در پیش گرفته بود، به بیان مسائل می‌پرداخت.

ملاحظات اخلاقی:

مشارکت نویسندگان

همه نویسندگان در تهیه مقاله مشارکت داشته‌اند.

منابع مالی

برای انتشار این مقاله حمایت مالی مستقیم از هیچ نهاد یا سازمانی دریافت نشده است.

تعارض منافع

این مقاله با سایر آثار منتشر شده از نویسندگان هم پوشانی ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله همه حقوق مرتبط با اخلاق پژوهش رعایت شده است.

- Aliverdi Nia, Akbar; Mohammad Esmacil Riahi and Mahmoud Farhadi (2011), "Social Analysis of Husband's Violence Against Women: Theoretical Model and Experimental Test", *Social Issues of Iran*, Second Year, No. 2, pp. 127-95, (In Persian).
- Amin, Sh., Sattari Sefidan Jadid, K., and Zare Moghadam, (2019), AI Violence: The most important motivating factor for divorce from the perspective of Women Applicants for the Divorce. *Frooyesh*, 7 (10) :119-130 (In Persian).
- Azazi, Sh. (2001). Domestic Violence "Beaten Women". Tehran: Sali Publishing, (In Persian).
- Bagrezaei P, Zanjani H, Seifullahi S (2019). Investigation of Relation between Social Capital and Violence against Women in Families in Ilam during 2017 . *sjimu*. 27 (2) :111-122(In Persian).
- Bhattacharyya, R. (2019). Symbolic Violence and Misrecognition: Scripting Gender among Middle-class Women, India. *Society and Culture in South Asia*, 5(1), 19-46.
- Bourdieu, P., & others. (1984). A social critique of the judgement of taste. Traducido Del Francés Por R. Nice. Londres, : Routledge.
- Bourdieu, Pierre (2001), "Theory of Action, Practical Reasons and Intellectual Selection," translated by Morteza Mardeesh, Tehran, role play, first edition, (In Persian).
- Choi, S. Y. P., & Ting, K.-F. (2008). Wife beating in South Africa: An imbalance theory of resources and power. *Journal of Interpersonal Violence*, 23(6), 834-852.
- Coleman, James Samuel (1998), *The Foundations of Social Theory*, Translated by Manouchehr Sabouri, Tehran: Naynar Ney, First Edition, (In Persian).
- Donta, B., Nair, S., Begum, S., & Prakasam, C. P. (2016). Association of domestic violence from husband and women empowerment in slum community, Mumbai. *Journal of Interpersonal Violence*, 31(12), 2227-2239.
- ebrahimipour, ghasem (2011), "Symbolic Violence in the Family", *Knowledge*, Year 20, No. 162, pp. 30-15, (In Persian).
- Eitzen, D. Stanley; Baca Zinn, Maxine & Kelly Eitzen Smith (2017), *Social Issues from a Critical View*, Tehran, Research Center for Culture, Arts and Communication, Volume II, First Edition, (In Persian).
- Flick, U., & von Kardorff, E. (2004). 1 What is Qualitative Research? *A Companion to Qualitative Research*, 1.

- Grenfel, Michael (2009), Key Concepts of Pierre Bourdieu, Translation by Mohammad Mehdi Labibi, Tehran, Thoughts, (In Persian).
- Hamidi, Farideh, Mohammadi, Asad and Bahram Mohammadi (2011). "Investigating the Relationship between Cultural Factors of the Family and Violence Against Women in Ghorveh". Cultural and Defense Quarterly of Women and Family. Fifth year, No. 17. pp. 43-83, (In Persian).
- Hooker, L., Theobald, J., Anderson, K., Billet, P., & Baron, P. (2019). Violence against young women in non-urban areas of Australia: a scoping review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 20(4), 534-548.
- Jaruwana Daengbuppha, Nigel Hemmington, Keith Wilkes (2006), Using grounded theory to model visitor experiences at heritage sites, *Qualitative Market Research: An International Journal*, Vol. 9 No. 4, pp. 367-388.
- Karimi, Fatemeh (2011), "A Study of Types of Verbal Violence and Its Causing Factors for Students and Teachers", *Legal Journal*, Vol. 2, No. 2, Pages 102-85, (In Persian).
- Khaghani Fard, Mitra (2001). "Investigating the Role of Violence against Women, Gender Socialization and Social Capital in Determining the Mental Health of a Group of Women in Tehran", *Quarterly Journal of Women's Studies*, Vol. 9, No. 2, pp. 55-80, (In Persian).
- Kiani, Mozhdah (2014), "Women's Experience of Domestic Violence: A Qualitative Study", *Qualitative Research in Health Sciences*, Vol. 3, No. 1, Pages 26-14, (In Persian).
- Kraus, B. (1993). Gender and symbolic violence: Female oppression in the light of Pierre Bourdieu's theory of social practice. *Bourdieu: Critical Perspectives*, 156-177.
- Mohammadi, Faezeh, Mirzaee, Rahmat (2012). "Investigating Social Factors Affecting Violence Against Women (Study of Ravansar County)". *Iranian Social Studies Journal*. Year 5, No. 4, 101-129, (In Persian).
- Morse, J. M., & Richards, L. (2002). *Readme first for a user's guide to qualitative methods*. Sage publications.
- Namaghi, S. A. O. (2006). Forces steering Iranian language teachers' work: A grounded theory. *The Reading Matrix*, 6(2), 90-105.
- Ozyurt B.C. ve Deveci A (2011) Manisa'da Kirsal Bolgedeki 15-49 Yas Evli Kadinlarda Depresif Belirti Yayginligi ve Aile Ici Siddetle Iliskisi. *Turk Psikiyatrik Dergisi* 22 (1), 6-10

- Sadeghi Fasaei, Soheila (2010), "Domestic violence and women's strategies in dealing with it (qualitative study)," *Social Issues Review*, 1(1): 107-142, (In Persian).
- Seamans, C. L., Rubin, L. J., & Stabb, S. D. (2007). Women domestic violence offenders: Lessons of violence and survival. *Journal of Trauma & Dissociation*, 8(2), 47-68.
- Sohrabzadeh, Mehran and Fatemeh Mansourian Ravandi (2017), "Women's Experience of Verbal Violence in the Family (Case Study: Kashan City)", *Women in Culture and Arts*, Volume 9, Issue 2, Pages 264-245, (In Persian).
- Strauss, A., & Corbin, J. (1994). Grounded theory methodology. *Handbook of Qualitative Research*, 17, 273-285.
- Thapar-Björkert, S., Samelius, L., & Sanghera, G. S. (2016). Exploring symbolic violence in the everyday: misrecognition, condescension, consent and complicity. *Feminist Review*, 112(1), 144-162.
- Tjaden, P. G., & Thoennes, N. (1998). Prevalence, incidence, and consequences of violence against women: Findings from the National Violence Against Women Survey. US Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice.
- Visaria, L. (2000). Violence against women: a field study. *Economic and Political Weekly*, 35(20):1742-1751.
- Yount, K. M., & Carrera, J. S. (2006). Domestic violence against married women in Cambodia. *Social Forces*, 85(1), 355-387.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی